

**ЖУРНАЛИСТИКА, РЕАБИЛИТИРАНА ОТ ИСТОРИЯТА
(Стефан Танев – „Дневник” и „Отворени писма”)**

доц. д-р Гергана Начева
Бургаски свободен университет

**A JOURNALISM, REHABILITATED BY HISTORY
(Srefan Tanev - „Dnevnik” and „Otvoreni pisma”)**

Assoc. Prof. Gergana Natcheva, PhD
Burgas Free University

Abstract: The proposed text problematizes one of the most emblematic figures in the history of bulgarian journalism's documentary – Stefan Tanev. He is the irremovable editor of journal „Utro”, who inculcates european standarts in bulgarian elitist press with journal „Nedelno utro” (1922).

Key words: political journalism, Eastern European intellectual, journal „Utro”, Stefan Tanev, press.

*Под историята е паметта и забравата.
Под паметта и забравата е животът.
Но да пишеш живота е друга история.
Няма край.*

Пол Рикьор

През 1945 г., в килия 166 на Централния Софийски затвор в отделение „осмо” на доживотните, политическият затворник под № 328 – Стефан Танев, (не) известният вече и (не)сменяем редактор на най-четения в България вестник „Утро”, адресира своите писма до съпругата си. В тях той начева създаването на една субективна история на тоталитаризма и я адресира до бъдещия исторически читател. Почти констатиивно журналистът пише, че те са от личен характер и не бива да попаднат в ръцете на ония, които днес ръководят страната ни.

Там, в килията, големият български интелектуалец възмечтава „оня далечен ден, когато те [писмата – б.а.] ще имат по-друго значение, отколкото онова, което те биха имали днес.”[1]

Парадоксално е, че Народният съд осъжда Стефан Танев като фашист, проводник на про хитлеристки идеи в печата, продажен журналист, магнат на жълтия печат, прикачат му различни етикети и нарицателното – „таневщина” в журналистиката. Въсъщност, той е дългогодишен редактор на първия „вестник на новината”, който чрез стряскащите си тиражи реализира издателска печалба. В своите изповеди Танев признава, че за да се научи българският читател да чете, да се възбуди любопитството му, в началото е нужна сензация, с каквито е изобилствал вестник „Утро”.

С осигуряването на читателска публика, вестникът сменя стратегията си – постепенно редуцира сензационните материали за сметка на информационните. Танев винаги е бил наеман журналист, а политиката на вестника изцяло зависи от собствени-

ка му – Атанас Дамянов. „Утро” достига завидни тиражи, печелейки публика със сензации (често измислени), екзотични истории от деня, а политическите новини са предимно скандали или отбулени тайни от личния живот на политиците. Вестникът е гарниран със „силни дози вестникарско въображение”. [2] Това, с което се съобразяват авторите на вестника, са не толкова политическите режими, колкото читателските настроения. По време на Втората световна война Дамянов не разрешава по страниците на вестника да се пише против Сталин и политиката на Молотов, за да не се отблъснат читателите с комунистически възгледи.

Другият парадокс е, че Танев, съден по политически причини и получил най-тежката присъда в процеса срещу интелектуалците, никога не е членувал в партии, не е участвал в официозния и партиен печат. Той се включва в една журналистическа магистрала, която чертае началото си от вестник „Отзив”, през „Вечерна поща”, „Дневник”, „Утро” до седмичното му приложение „Неделно утро” – все издания от тогавашния масов печат.

„Утро” е вестникът с най-дълъг живот между двете Световни войни и причина за това е тактиката на издателя му Атанас Дамянов: „Нямам за цел да създавам вестник за интелигенцията... Аз търся тираж.. Мен ми трябва масите, работникът, фойтонджията, селянинът, коминочистачът, кръчмарят. Това е здравето у нас, а не интелигентът, хайлайфа. Нека други пишат и създават вестници за тях, аз не ги искам.” [3] Историята на българската журналистика идентифицира днес Дамянов като първият мениджър, който ломи конкуренцията с позволени и непозволени средства и експлоатира докрай репортерите си. Определено заслугата за създаване на първия утринен всекидневник у нас е на Стефан Танев, който прилага европейски стандарти в новата българска журналистика.

Вестникът комуникира с водещия румънски всекидневник „Диминяца”, светкавично получава новини от цял свят и така изпреварва всички останали родни издания. По време на Първата световна война изданието ползва услугите на немския вестник „Дойче Балкан Цайтунг”. Животът на „Утро” започва на 1.ІІ. в далечната 1911 г., за да спре на 8.ІХ.1944 г., когато група комунистически журналисти, начело с Теньо Стоянов и Владимир Топенчаров завземат печатницата на Атанас Дамянов, спират вестника и започват подготовка за печат на вестник „Отечествен фронт”.

Колкото тоталитарните корифеи и да го обвиняват, че е бил „фашистка подлога”, „Утро” е отговарял на разбирането на главния си редактор, че един вестник не бива да се свързва с определен режим и правителство, а да го поддържа, докато отразява народните симпатии. Когато днес се опитваме да коментираме журналистическите стратегии на „Утро”, не бива да пропускаме факта, че той оцелява в контекста на поредица политически трусове, сполетели България – гражданска война 1923-1925 г., национални катастрофи и икономически сривове, привличането ѝ в орбитата на два тоталитарни режима – фашизъм и комунизъм.

Един информационен ежедневник проектира обществения фон и настроения, национални и политически манталитети и нагласи. Само човек с висока гражданска съвест може да заявя открито: „Не се стеснявам да призная, че предпочитам да редактирам един вестник на новината, на информацията с голям тираж и още повече читатели, отколкото вестник на идеята без читатели.” [4]

Докато „Отворени писма” са дълбоко изповедални, „Дневник”-ът (1940-1941) отразява мислите на истинския политически коментатор, какъвто Танев никога не е могъл (а и не си е позволил) да бъде във в. „Утро”. Дневниковият наратив осветлява политически събития и фигури, малко познати на българския читател – генерал Луков – „един от най-културните наши офицери, най-добрият военен оратор у нас”, оживява образът на генерал Жеков, пространно е описан големия дипломат и министър-предсе-

дател Георги Къосеванов, Коста Лулчев, Ал. Цанков, германофила Богдан Филов и др. Танев разкрива зараждането на национал фашистките движения в България, от една страна, а от друга – „комунизирането“ на част от българската интелигенция и градските и селските низини. Цели съсловия са щрихиран в този дневник. Журналистическите оценки са направени някак мимоходом: „Ето трийсет и една година, откак съм главен редактор на „Утро“. Най-големият наш вестник. Тъкмо тая негова позиция, тъкмо това, че никога не е имал задължения към никого и с никого не се е обвързвал, ми е давало възможност да поддържам контакт с всички.“[5]

Прави впечатление, че дневниковите бележки на Танев не разкриват, както инерционно твърди жанрологията, „важни и неважни неща, наглед безпринципно и всеядно“.[6] Те раздвижват политическото задкулисие с неговите потайности, тънки ходове, ловки машинации. Така те субективизират визията на времето и света, но и доста безпристрастно регистрират битието на общността. Парадигматично „Дневник“ът отразява ежедневието на водещия български журналист. Защо Танев избира две години от най-преломното време в новата българска история - време на исторически колизии и политически избор...

Самото документизиране е „акт на оценностяване, историзиране на собственото му съществуване“.[7] „Дневник“ът е в унисон с актуалната по това време персоналистична история, защото той преплита политическата и социалната история. Ако прецитираме Пол Рикьор от книгата му „История и истина“ (1955), можем да се съгласим, че „Даден персонализъм може да се утвърди само в лоното на конкретна историческа преценка“.[8]

Документалистиката на Танев показва приближаването и срещата на световите – „светът на действително случилите се събития“ (Рикьор), и философските – на Кайе дю Рон („Малкият страх на XX-и век“), Деноел („Въведение в екзистенциализмите“) и Емануил Муние („Личностна и общностна революция“).

Времето, когато Танев излежава своята присъда и проникновено анализира човешката екзистенция и страха като чувство, изживяване и себе изказ, е време на философията на екзистенциализма в Европа, и неговите възгледи съвпадат с тези на екзистенциалните философи, които преместват ударението от проблемите на цивилизацията и революцията към екзистенциалния статут на личността.

За разлика от „Дневник“-а, който е предназначен за бъдещия историк, което обяснява основната му тематика – кухнята на дворцовата и правителствена политика, „Писма“-та са разтърсващи със своя жесток репортажен реализъм, разголващи една умопомрачаваща картина на това как тоталитаризмът се разплаща с интелектуалния елит на България. „Писма“-та, подобно на дневниковия наратив, илюстрират високия професионален опит на Танев, желанието му до последния миг на живота си да бъде репортер от мястото на събитието.

„Писма“-та не демонстрират желание да изповядват, а да „посветят“ в някои подробности единствения му читател – съпругата му, срещу всички изгубени читатели. Според автора, епистолярният наратив трябва да бъде допълнен от нея с това, което паметта му пропуска, а освен това, тя трябва да извърши литературни и стилистични корекции. Това ни напомня предупреждението на Рикьор от книгата му „Паметта, историята, забравата“, където той коментира извикването в паметта на спомена: „Споменът, че си обитавал определена къща в определен град, или споменът, че си пътувал в определена част на света, са изключително красноречиви и ценни, те изтъкват едновременно една вътрешна памет и една памет, споделена между близки хора“.[9]

Тези „Писма“ цялят нещо по-различно, те започват с една журналистическа кариера и завършват със смъртта на автора в Сливенския затвор през 1952 г. Те са

драстично потвърждение за свидетелствата на оцелелите. Участникът се явява в различни роли – актьор, извършител, жертва. Това отзвучава в страшния въпрос на Примо Леви (концлагерист в Аушвиц): „Как може човек да разкаже собствената си смърт?” [10]

„Писма”-та на Танев могат да бъдат четени и като тезиси по теория на българската журналистика – как се печелят тиражи, как се привлича и култивира към четене публиката, какъв трябва да бъде истинският информационен ежедневник, задължителното владение на езици от журналиста. Не на последно място Танев споделя какви тактики трябва да прилага журналистът, за да научи пръв новината и да „бие” колегите си. Журналистическият нюх му помага дори в затвора – той пръв съобщава на съкилийниците си, че нито един не е със смъртна присъда. Като анекдот звучи случката в Народното събрание, когато скрит под едно канапе, той изслушва цялото закрито заседание на Министерския съвет.

Танев очертава фигурата на журналиста в публичността, а също така открива тайните на успеха, които се коренят в неговата осведоменост, компетентност, но най-вече в коректността му и запазване тайната на журналистическите източници. Тази дискретност на журналиста той симетризира с дискретността на добронамерения медик. Негов принцип е, че никога не бива да се злоупотребява с кодифицирана информация с цел произвеждането на новина. Негови сътрудници са министрите Н. Мушанов, Донеv, С. С. Бобчев, Радославов, Стамболийски, Муравиев, Вергил Димов. Когато говори за пресата, той отбелязва, че идеите проникват до масите именно чрез информационните издания, а не чрез партийните. Като тънък познавач на пресата, той е горещ защитник на утринния информационен вестник, защото той е патент на цяла тогавашна Европа. Балканските практики сочат точно обратния симптом, изключение правят румънските „Универсул” и „Диминяца”, които са основани от италианци, и изместват целия останал румънски печат. Като емблематичен журналист на своето време, Танев посочва плодотворната роля, която изиграва Дружеството на столичните журналисти, което успява да промени отношенията между журналистите, налага маниер на търпимост и „по-друг език в полемиката между вестниците”.

Обсебен от идеята за утринен европейски вестник, който осигурява най-бърза и достоверна външна информация, журналистът Танев елегантно припомня, че неговата история е историята на българския печат и раждането на българския ежедневник. Не е пропусната и цялата мрежа за неговото разпространение. От времето изплува раждането на Българската телеграфна агенция, комуникационните ѝ канали с Ройтерс, „Хавас”, „Волфбюро” – изобщо европейските информационни агенции, първите кореспонденции по телефона, които предава русенският кореспондент Александър Стоев, свалени от румънските и унгарските вестници. За всички тези отминали времена Танев с усмивка ще заяви, че се връща към „истории из детските и юношеските години на българския вестник”.

И „Писма”-та, и „Дневник”-ът конструират културния контекст на времето между двете световни войни; с много хумор времето е видно така: „Болшевикът още не съществуваше. Не знаехме още какво са това ударници. А филмът беше още ням и шлагери имаше само в картите, но не и във филмите и в музиката. На тогавашен наш журналистически език, живеех само с едно желание в тоя ден: да попаднеш на сензация, няма значение каква: криминална или политическа, на сензация, на голяма новина”. [11]

През погледа на Танев журналистиката на моменти прилича на приключение, но и тук политическият затворник е категоричен: „не съм седнал да пиша историята на вестник „Дневник” и на „Утро”, нито тая на българския вестник. Никаква възможност за справки на данни. Единствената библиотека, до която се отнасям понякога за справ-

ки, е моята памет.”, а Пол Рикъор би допълнил, че това е „образователната памет, осветлена от историографията, от една страна, и една книжовна история, от друга страна, станала способна да съживи отслабващата памет и така ... да ре актуализира, да реализира отново миналото.”[12] Танев ни въвежда в кухнята на фабрикуването на сензацията, като разказва любопитни истории за един от кореспондентите на „Дневник” – Петър Завоев.

Пред нас оживява политиката на евтините вестници, авторът ни запознава с първия български фоторепортер – художника Петър Морозов. Разказвачът Танев ни повежда по стъпките на своята журналистическа кариера като специален кореспондент на „Диминяца” в София и оценката на главния му редактор Константин Миле, който окачествява Танев като „най-младият главен редактор на Европа”.

„Писма”-та приютяват една кратка история на жълтия, булеварден печат, който започва от вестник „Отзив” на Харитон Генадиев (Пловдив, 1896), създаден от Петър Петров, издател на български алманаси, и Стоян Шангов с „Вечерна поща”. Въпреки че „Вечерна поща” е конкурент на „Утро”, Танев говори с респект за редакторския потенциал на вестника, за пионера на репортажа – чешкия емигрант Козак-Чермак. От континенталните вестници на Европа само два рекламират „специалната телеграфна поща” – парижкия „Матен” и софийската „Вечерна поща”.

Танев отдава значимото на първите български редактори – П. Петров, С. Шангов, С. Наумов. За последния е категоричен: „добър вестникар и отличен търговец”. С истински жар демократът и интелектуалец Танев говори за свободния печат: „Печатът беше свободен, нещо повече от свободен. Никаква юзда, никаква цензура, никакви ограничения.”[13] Това е времето, когато вестникът е пълновластен господар в медийното пространство. Самият вестник е бил институция: „Вестникът го пише!”, „От вестника го научих!”, „Четох в тоя и тоя вестник!”....подобно твърдение не търпеше никакви възражения”. [14] Журналистът разказва за ролята на печата в годините преди войните, за нелицеприятните разпри между редакциите, за историята на издателите в България, осветлява имена, потънали в забравата, като Стефан Брადиков, собственик на „Дневник”; Керемекчиев, живял в Румъния и оставил цялото си състояние за културна дейност, чийто племенник – д-р Страшимир Керемекчиев е един от създателите на „Дневник”.

На моменти оставаме с впечатлението, че четем документален роман, изпълстен с биографии на различни обществени личности. Танев е категоричен, че не притежава достатъчно култура, за да бъде писател. Когато Ризов и Змей Горянин го обявяват за писател-романист, Танев настоява, че е журналист, репортер и то „от старата школа”.

„Заклучената” журналистика на Стефан Танев в „Дневник” и „Отворени писма” го реабилитира, но вече не пред юридическите институции, а пред Историята. За него „Писма”-та са затворнически репортаж, пълен и подробен за всичко онова, което „съм изживял, видял... Най-подробен репортаж.”[15]

Държанието на човека Танев пред Народния съд го представя в друга светлина. Мнозина от участниците в процеса ще запомнят думите му: „Аз бях главен редактор на най-големия вестник у нас. Няма значение, че не съм го редактирал, а само съм писал в него. Горестойното мое име, горе, под заглавието: главен редактор Ст. Д. Танев. Аз нося отговорност за всичко, писано в него. ... Оня, който заема дадено място в живота, трябва да умее да носи отговорност за него. Сега трябва да ме накажете за това, че съм предпочел да проливам мастило, вместо да оставя да се пролива кръвта на народа. Дайте ми наказание, което ми се полага. То не е доживотен затвор, а смърт. Аз искам смърт, господа съдии. Това е последната ми дума.” [16]

Интелектуалецът осъзнава, че съдът осъжда журналиста, който няма да приеме съдбата на поразенец или конформист спрямо един човеконенавистен режим като комунизма. Непримирият свободен дух се конфронтира с тоталитарните принуди:

„Голям човек никога не съм бил, но име – да! Не мен лично, а това име осъди Народният съд.”[17] Коментаторът на Историята си дава ясна сметка, че кървавото историческо битие на България започва от катастрофата след Първата световна война, за да достигне до настоящия трагизъм на 9.IX.1944г.

Стефан Танев се превръща в човек от миналото: „Говоря за миналото, което познавам така, както малцина познават”.[18] Пророческите му думи „Ние сме родени малки, и малки ще останем в големите исторически времена, които изживяваме”[19] срещат поетическите светове на Вапцаровото стихотворение „История” с историческата екзистенция. Някои от посланията в „Отворени писма” на Танев се срещат с фикционалните светове на Д. Димов от романа му „Тютюн”. Срутва се цял един свят. За убитите Танев ще каже: „Минаха и заминаха за там, откъдето никога никой не се е върнал. Толкова много от всички ония, с които съм работил, общувал, споделял възгледи, спорил върху различията, каквито не е могло да няма между нас. Изчезнал бе цял един свят, познат и близък, за да бъде заменен с друг, непознат и чужд.”[20]

С него си отиват спомените, надеждите за една голяма българска журналистика, съизмерима с европейските стандарти. Горчиви са изводите му, че нашият печат все още няма своите големи имена, защото се чувства дефицита на ерудицията, което е характерно за малката културна периферия с големите травматологии: „И София е голяма, ако я сравним с Кнежа. Ако я съпоставим с Лондон или Париж, ще си остане малка. И ние можем да минем за големи журналисти, но само в малка България.”[21] Стефан Танев изразява своите мечти за Бъдещето и Историята, че големия журналист на българския печат е журналистът от Бъдещето.

Документалните следи на Стефан Танев представляват съпротивата му срещу забравата, която е „емблема на уязвимостта на цялата историческа участ” (Рикьор). Те са архива, свидетелството, ретроспективната последователност, отпечатъка за едно минало/настояще, което днес отново е изправено, но вече пред съда на историята на паметта и очаква окончателната си присъда.

Литература:

1. Танев, С. Отворени писма. Спомени и изповеди на главния редактор на в. „Утро” писани в Централния затвор. С., 1994, с.5
2. Панайотов, Ф. Стефан Танев и неговия „Дневник”. В: Танев, С. Дневник, С., 2005, с.6
3. Панайотов, Ф. Цит.съч., с.6
4. Танев, С. Цит.съч., с.244
5. Танев, С. Дневник. С., 2005 с.65
6. Борисова, Е. Жанрове в медиите. С., 2007, с.208
7. Борисова, Е. Цит.съч., с.206
8. Рикьор, П. История и истина. С., 1993, с.115
9. Рикьор, П. Паметта, историята, забравата. С., 2006, с.56-57
10. Рикьор, П. Цит.съч. с.186
11. Танев, С. Писма... с.21
12. Рикьор, П. Паметта..., с.154
13. Танев, С. Писма..., с.83
14. Танев, С. Цит.съч., с.32
15. Танев, С. Цит.съч., с.373
16. Танев, С. Цит.съч., с.271
17. Танев, С. Цит.съч., с.241
18. Танев, С. Цит.съч., с.267
19. Танев, С. Цит.съч., с.311
20. Танев, С. Цит.съч., с.150
21. Танев, С. Цит.съч., с.250